

Notat

Dato: 22.05.2015
Arkivsak: 2014/15115-46
Saksbehandlar: monsera

Til: Karoline Eldøy

Frå: Monika Cecylia Serafinska

Innspel kulturminne - høyring av planprogram for E39 Stord-Os

Kulturminnefråsegn

Hordaland fylkeskommune gjev innspel som regional sektorstyresmakt for kulturminne. Innspelet nedanfor er forankra i nyleg vedteken regional plan for kultur – PREMISS: KULTUR – og i nasjonal lovgjeving og politikk. Kulturminnelova sitt føremål § 1 seier mellom anna at:

«Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressursene som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og framtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.»

Visjonen i regional kulturplan PREMISS: KULTUR, er mellom anna uttrykt slik:

«Utviklinga av dei fysiske omgjevnadene med arkitektur og stadutvikling er sektorovergripande politikkområde. I PREMISS: KULTUR vert den estetiske forminga og forvaltninga av bygningar, omgjevnader og landskap tematisert, likeeins samanhangen mellom kulturminne, landskap og ny arkitektur og tydinga for lokal, regional og nasjonal identitetsskaping. Kultur har ei grunnleggjande rolle for utforminga av ein politikk som fremjar ei berekraftig utvikling og bør integrerast som strategisk verkemiddel i regionalt, nasjonalt og internasjonalt utviklingssamarbeid.»

Vi ber om at den regionale kulturplanen vert teken med som referansegrunnlag i det vidare planarbeidet. Sjå nettsida <http://www.hordaland.no/Hordalandfylkeskommune/Kultur/kulturplan/>.

Innspel til planprogrammet

Kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap er eit av dei tema i planprogrammet som skal konsekvensutgreiast. Dette er i tråd med oppdragsbrevet frå Samferdselsdepartementet, der eit av effektmåla er ei løysing som gjev minst mogeleg negativ verknader for naturmangfald, friluftsområde og kulturminne. Planprogrammet gjer god greie for desse tema, og vi vil rå til at desse utgreiingane vert fylgt og lagt til grunn ved dei mest konfliktfylte områda.

Vi gjer merksam på at det innafor planområdet er manglande dokumentasjon og registrering av kulturminne i tilgjengelege registre/kjelder. Det er difor stor trong for nye registreringar av ikkje-registrerte automatisk freda kulturminne og verneverdige kulturminne frå nyare tid.

Når det gjeld nyare tids kulturminne er det viktig at ikkje berre kjende bygningar/bygningstiljø som vert omtalt i KU, men også andre synlege kulturlandskapselement. Kulturlandskap er eit område det er viktig å setje fokus på, anten som del av tema om landskapsbilete og opplevingsverdi, eller som ein del av tema om kulturminne og kulturmiljø.

Undersøkingssplikta, jf. § 9 i kulturminnelova, må avklarast på tidlegast mogleg tidspunkt, slik at konsekvensane av dei ulike alternativa vert identifisert. Ein vil måtte rekna med arkeologiske registreringar uavhengig av kva trasealternativ som vert valt. Planområdet er stort og potensialet for funn av hittil ukjende forhistoriske kulturminne er generelt høgt i Os, Tysnes, Fitjar og Stord. Det er viktig at det i samband med KU vert gjort potensialvurdering for dei einskilde traseane. Viss arkeologisk registrering er ønskeleg under arbeidet med kommunedelplan-prosessen, ber vi at tiltakshavar tek kontakt med Hordaland fylkeskommune. Dersom § 9 undersøkingar i samband med utarbeiding av reguleringsplan skulle påvise nye funn av automatisk freda kulturminne, vil planen måtte reviderast eller eventuelt leggest fram for Riksantikvaren som dispensasjonsmynde etter kulturminnelova. Når eit meir detaljert planprodukt ligg føre, vil me kunne ta stilling til omfanget av markundersøkingane, og sende kostnadsoverslag for arkeologisk registrering for godkjenning.

Vi sluttar oss til den overordna verdivurderinga av område med kulturminne og kulturmiljø av høg verdi (jf. vedlegg IA «Overordna verdivurdering av ikkje-prisette tema»). Trasealternativ som er definert med høg verdi er:

- 3B. Drange-Bårdsundet vest
- 3C. Bårdsundet vest-Gjøvåg
- 3D. Søreidsvika om Uggdalsdalen
- 3F. Flatråker-Søreid-Bårdsundet vest
- 4A. Storavatnet-Vernøyane
- 6D. Søre Øyane-Halhjem-Moberg.

Trasealternativ 3E, Søreidsvika om Uggdalseidet, har og høg verdi ut i frå automatisk freda kulturminne og må takast med i lista nemnd ovanfor.

Fleire av traseane kan komme i direkte konflikt med allereie kjende automatisk freda kulturminne og viktige kulturminne og kulturmiljø, nokon av dei av nasjonal verdi. Hordaland fylkeskommune vil sterkt rå ifrå traseval som kjem i konflikt med freda kulturminne og viktige kulturmiljø. Dei førhistoriske kulturminna ligg ofte i nærleiken av gardsbusetnad, der det er høgt potensial for nye funn. Planområdet omfattar i tillegg større areal med dyrka mark, der det er stort potensial for funn i form av førhistoriske busetjingsspor. I kystnære område er det høgt potensial for buplassar frå steinalderen, og sidan planområdet omfattar store sjøareal, er det også potensiale for nye funn på sjøbotnen.

Delstrekning 1: Ådland-Agdestein

I fjellsida over Agdestein på Stord, ligg eit sjeldan gardsanlegg frå mellomalder som er automatisk freda. Dette er det einaste kjende gardsanlegget frå mellomalder på Stord og representerer særskilt viktig kulturhistorie, som ikkje må gå tapt. Vi vil på det sterkaste rå ifrå inngrep i dette kulturminnet.

Delstrekning 2: Agdestein-Flatråker/Drange/Bårdsundet vest

Delstrekning 2A-2F vil føre til massive inngrep i fleire viktige kulturlandskap og konsekvensane vil kunne vere øydeleggjande for historiske kulturmiljø. Hordaland fylkeskommune vil rå ifrå inngrep i slike kulturmiljø. Trase 2C vil gå gjennom små kulturlandskap i Fitjar som blant anna Vistvik og den verneverdige handelstaden Færøysund. Trase 2A, 2D og 2F vil råke kulturmiljø på Økland og den verneverdige handelstaden Flatråker i Tysnes. Trase 2B og 2E vil få negative konsekvensar for kulturmiljø på Mehammar, Agdestein, Jektevik og Børtveit på Stord og nyare tids kulturmiljø med høg verdi ved Drange, Kongsvik, Nese og den gamle gjestgjevarstaden Neshamn på Tysnes. Toplanskryss på Mehammar og Drange vil vere sær sars øydeleggjande for kulturmiljøet her, og vi rår sterkt ifrå desse forslaga.

Delstrekning 3: Flåtraker-Storavatnet/Drange-Gjøvåg/Bårdsundet vest-Gjøvåg/Søreidsvika om Uggdalsdalen/Søreidevika om Uggdalseidet/Flåtraker-Bårdsundet vest

Av alle trasealternativa er det veglinje 3D og 3E gjennom Uggdal og Uggdalsdalen som er særleg konfliktfylte. Inngrep i dette området vil verke sterkt negativt inn på kulturminne og kulturmiljø av svært høg verdi. I Uggdalsdalen ligg eit av Vestlandets viktigaste kulturminneområde, og dei automatisk freda kulturminna her står i ei nasjonal særstilling. Her er det bevart eit stort gravfelt med opp mot 60 gravminne, eit øydegardsanlegg og eit eldre vegfar. Det gamle vegfaret, som har gått gjennom heile dalen og med vad over elva, kan vere eit av Hordalands eldste vegfar. Slike kulturminne som vert råka her er det einaste kjeldegrunnet vi har ifrå det skriftlause samfunnet.

Alternativ 3D og 3E kjem og i direkte konflikt med ei rekkje forhistoriske kulturminne og kulturmiljø på Myklestad i Uggdal. Her er Uggdal mellomalderkyrkjegard som er automatisk freda og Uggdal kyrkje frå 1876. Ved to lokalitetar er det påvist spor av busetjing frå eldre bronsealder til jernalder, med blant anna gravrøysar, hustuft, kokegropfelt og ardspar. Desse to lokalitetane er automatisk freda og er i gjeldande plan for Uggdal omsorgsenter regulert til omsynssone c) vern av kulturmiljø og d) bandlegging etter kulturminnelova. Alternativ 3D og 3E kjem og i konflikt med automatisk freda gravminne nord for kyrkjestaden og på austsida av Søreidsvika. Viktige kulturmiljøet på Økland, Reiso, og Heie vil verte råka av vegtrase. Alternativ 3F og 3E gjennom Søreide vil og vere sær negativ for dei automatisk freda kulturminna her og kulturmiljøet generelt.

Vegalternativ 3D og 3E gjennom Uggdalsområdet vil få alvorlige konsekvensar for dette sær viktige og sårbare kulturlandskapet. Kulturminna har stor autentisitet og opplevingsverdi. Alternativ 3D, med ei daglinje gjennom Uggdalsdalen med toplanskryss i Uggdal, vil få store negative konsekvensar med omsyn til kulturmiljø. Hordaland fylkeskommune vil derfor rå ifrå vegalternativ 3D og 3E gjennom Uggdal. Potensial for nye funn er vurdert til å vere særleg høgt i Uggdalsområdet.

Ved Bårdsundet kjem alternativ 3A, 3B, 3C og 3F i konflikt med kulturminne av svært høg verdi når det gjeld førhistorisk og nyare tids kulturminne. På begge sider av sundet ligg det ei stor samling gravrøysar frå bronsealder. Kryssing av Bårdsundet med veg i dagen vil verke sterkt negativt inn på kulturminna same kva alternativ som vert valt. Hordaland fylkeskommune vil sterkt rå ifrå ei dagløyning her. Dette er eit av Tysnes sine mest verneverdige fornminneområde. Kulturminna er meir eller mindre uforstyrta av moderne aktivitet og har stor autentisitet og opplevingsverdi. Her vil ei tunnelløyning vere beste alternativ, dersom den tar omsyn til eksisterande kulturmiljø. Det er særdeles høgt potensial for nye funn i området ved Bårdsundet, både gravminne og steinalderbuplassar.

Veglinje 3B med toplanskryss på Drange på Tysnes, vil vere særleg negativt for kulturmiljøet. Vi vil difor rå til ei tunnelloysing som er eit av alternativa. Brukryssing over Søreidsvågen i tillegg til ny veglinje gjennom området, vil ha negativ påverknad på kulturmiljø på begge sider av vågen.

Delstrekning 4: Storstvatnet-Vernøyane/Gjøvåg-Svarvhelleholmen/Gjøvåg-Svarvhelleholmen

Alternativ 4A kjem i konflikt med fem automatisk freda kulturminne på Vernøyane på Tysnes. Vegen går tvers over området og kulturminna vil verte direkte råka. Her er det og høgt potensial for nye funn.

Delstrekning 5: Bjørnafjorden aust/vest

Kryssingsalternativ av Bjørnafjorden har ingen verknad på kjende kulturminne, men vil utløyse krav om marin arkeologiske registreringar.

Delstrekning 6: Søre Øyane/Bjørnatrynet-Moberg

For ilandføring i Os kommune er det vurdert to alternativ, ved Søre Øyane og ved Bjørnatrynet. I begge tilfelle, med unntak av alternativ 6D, er det planlagt vegløyning som går inn i tunnel vidare mot Moberg. Tunnelloysing er positivt med tanke på kulturmiljø på Lepsøy og Røtinga, Døsa, Halhjem, Haugland og Lunde. Alternativ 6D og dagløyning med vegen gjennom Søre Øyane, vil ha sær negativ verknad på kulturmiljø og landskap. Det er stort potensial for nye funn av kulturminne, særleg steinalderbuplassar. Dette alternativet kjem òg i konflikt med eit automatisk freda hamneområde og den verneverdige handelsstaden Kvaesund. Alternativ 6D vil utløyse krav om arkeologiske og marin arkeologiske registreringar.

Delstrekning 7: Daglinje Moberg-Svegane

Dagløyning påverkar i liten grad kjente kulturminne, men området kan ha potensial for nye funn.

Konklusjon

Fleire av traseane kan komme i direkte konflikt med allereie kjende automatisk freda kulturminne og viktige kulturminne og kulturmiljø, nokon av dei av nasjonal verdi. Hordaland fylkeskommune vil sterkt rå ifrå traseval som kjem i konflikt med freda kulturminne og viktige kulturmiljø.

Alternativ D og E har sær høg konflikt i høve til automatisk freda kulturminne og nyare tids kulturminne knytt til kulturmiljø i Uggdal, Uggdalsdalen og Myklestad i Tysnes kommune. I Uggdalsdalen ligg eit av Tysnes og Vestlandets viktigaste kulturminneområde.

Alternativ D og dagløyning med vegen gjennom Søre Øyane i Os kommune, vil ha sær negativ verknad på det urørte landskapet. Det er stort potensial for nye funn av kulturminne, særleg steinalderbuplassar.

Hordaland fylkeskommune rår ifrå alternativ D og E på grunnlag av sær høg konflikt med kulturminneinteresser.

Alternativ A, B, C og F har alle høg konflikt i høve kulturminneinteresser ved Bårdsundet. Området har kulturminne av svært høg verdi når det gjeld førhistorisk og nyare tids kulturminne. Ei tunnelloysing vil vere det beste alternativet ved Bårdsundet, dersom den tar omsyn til eksisterande kulturmiljø. Det er sær høgt

potensial for nye funn i området ved Bårdsundet, både gravminne og steinalderbuplassar. Alternativ A som er forkasta er i konflikt med automatisk freda kulturminne ved Vernøyane.

Sakshandsamarar: Inger Lena Gåsemyr, Gunnbjørg Austrheim, Ole Vegard Skauge, Monika Serafinska og Silje Øvrebø Foyn, Tore Slinning.

Forslag til innstilling

- Hordaland fylkeskommune vil rå ifrå traseval som kjem i konflikt med freda kulturminne og viktige kulturmiljø.
- Hordaland fylkeskommune rår i frå alternativ D og E på Tysnes på grunn av sterke konfliktar med automatisk freda kulturminne.
- Hordaland fylkeskommune ber om at det i høve til alternativ D i Os vert vurderer tunnelloysing, då det er i mindre konflikt med kulturminneinteressene.
- Hordaland fylkeskommune ber om at tunnelalternativet ved Bårdsundet vert prioritert, då det er i mindre konflikt med kulturminneinteressene.